

МУЗИКОЛОШКЕ СТУДИЈЕ
МОНОГРАФИЈЕ

**МАТЕРЊА МЕЛОДИЈА
МОМЧИЛА НАСТАСИЈЕВИЋА:
ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНЕ РЕФЛЕКСИЈЕ**

УРЕДНИЦИ

**ТИЈАНА ПОПОВИЋ МЛАЂЕНОВИЋ
АНА СТЕФАНОВИЋ
ИВАНА ПЕТКОВИЋ ЛОЗО
ИГОР РАДЕТА**

ФАКУЛТЕТ МУЗИЧКЕ УМЕТНОСТИ
КАТЕДРА ЗА МУЗИКОЛОГИЈУ
БЕОГРАД

2021.

**МАТЕРЊА МЕЛОДИЈА МОМЧИЛА НАСТАСИЈЕВИЋА:
ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНЕ РЕФЛЕКСИЈЕ**

Универзитет уметности у Београду
Факултет музичке уметности
Катедра за музикологију
МУЗИКОЛОШКЕ СТУДИЈЕ: МОНОГРАФИЈЕ

**МАТЕРЊА МЕЛОДИЈА МОМЧИЛА НАСТАСИЈЕВИЋА:
ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНЕ РЕФЛЕКСИЈЕ**

Уредници

др Тијана Поповић Млађеновић
др Ана Стефановић
др Ивана Петковић Лозо
др Игор Радета

Рецензенти

др Ивана Перковић
др Бранка Радовић
др Марија Ђирић

Издавач

Факултет музичке уметности у Београду

За издавача

мр Љиљана Несторовска
Декан Факултета музичке уметности у Београду

Главни и одговорни уредник

др Гордана Каран

Извршни уредник

мр Марија Томић

Дизајн корица

др Ивана Петковић Лозо и мр Неда Несторовић

Технички уредник

Душан Ћасић

ISBN 978-86-81340-31-8

Мајерња мелодија
Момчила Настасијевића:
интердисциплинарне
рефлексije

Уредници

др Тијана Поповић Млађеновић
др Ана Стефановић
др Ивана Петковић Лозо
др Игор Радета

УНИВЕРЗИТЕТ УМЕТНОСТИ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ МУЗИЧКЕ УМЕТНОСТИ

Београд
2021.

САДРЖАЈ

Предговор	7
-----------------	---

Момчило Настасијевић ЗА МАТЕРЊУ МЕЛОДИЈУ

ТАЈАНСТВЕНА ЦЕЛИНА ЖИВОГ ИЗРАЗА

Роберт Ходел

Улога музике у Настасијевићевом песништву у европском контексту	19
--	----

Тијана Поповић Млађеновић

Могућа значења и тумачења феномена <i>мајтерње мелодије</i> у поетици Клода Дебисија	37
---	----

Мирјана Закић

Семантика <i>инџонеме</i> у обредном музичком стваралаштву	49
--	----

Мина М. Ђурић

Интервали <i>мајтерње мелодије</i> Момчила Настасијевића	61
--	----

Јелена Јовановић

Одзвук елемента сеоске музичке традиције југа Србије и суседних области у Настасијевићевој песми <i>Зора</i>	77
---	----

НАЈДУБЉИ СЛОЈЕВИ ДУХА

Петар Јевремовић

Момчило Настасијевић – поезија и музика	97
---	----

Игор Радета

Музика као оживотворавајуће духовно начело настасијевићевске мисли	113
---	-----

Ђорђе М. Ђурђевић

Теопоетско-мариолошки аспекти

Настасијевићеве *матерње мелодије* ..... 126**Светлана М. Рајичић Перић**Настасијевићев језик и *матерња мелодија* између духовне неседалне песме и магијског муцања егзегетике примитивца ..... 138**ЗВУЧНА ЛИНИЈА ИСТОВЕТНЕ РАСПЕВАНОСТИ У ДУХУ****Ана Стефановић***Матерња мелодија* у монологу Антигоне из истоимене опере

Светомира Настасијевића 153

Ивана Петковић Лозо, Неда Несторовић и Марија СимоновићО непосредним *сајласјима* између *матерње мелодије*Момчила Настасијевића и *матерње мелодије*

Стевана Стојановића Мокрањца 170

Милоје Николић

Хармонски језик Светомира Настасијевића у хорским свитама –

матерња хармонија за матерњу мелодију ..... 183**Тања Гачић**Настасијевићевски уметнички концепт: *матерња мелодија*

Момчила и Светомира Настасијевића на примеру музичких

драма *Међулушко блато* и *Ђурађ Бранковић* 196

Аутори прилога 211

ПРЕДГОВОР

Поводом 125 година од рођења Момчила Настасијевића (1894–1938), Катедра за музикологију Факултета музичке уметности Универзитета уметности у Београду, иницирала је и реализовала за нашу средину вишеструко значајан национални научни скуп са међународним учешћем под називом „*Мајерња мелодија* Момчила Настасијевића: интердисциплинарне рефлексije” (Београд, Факултет музичке уметности – Горњи Милановац, Музеј рудничко-таковског краја, 23. и 24. новембар 2019. године). Интердисциплинарна програмска концепција самог научног скупа, заснована на сусретима дискурса различитих научних дисциплина у чијем фокусу је Настасијевићев феномен *мајерње мелодије*, рефлектовала се и на књигу истог назива *Мајерња мелодија Момчила Настасијевића: интердисциплинарне рефлексije*, коју су уредили др Тијана Поповић Млађеновић, др Ана Стефановић, др Ивана Петковић Лозо и др Игор Радета. На овај начин Факултет музичке уметности, односно, Катедра за музикологију, по први пут одаје почаст значајним личностима из свестране породице Настасијевић, пре свега књижевнику Момчилу и композитору Светомиру, чиме осветљава и елементе српске културе прве половине и средине двадесетог века.

Књигу чини укупно тринаест радова стручњака који су се афирмисали у различитим дисциплинама, док су наслови њених поглавља проистекли из две, рекло би се за све ауторе прилога, кључне Настасијевићеве реченице, односно, мисли из његовог есеја „За матерњу мелодију”:

[...] Из истоветне *расјеваности* у духу (а она је непобитна као и сам дух) полазе зракасто уметничка остварења. [...] Матерњом мелодијом називам ону звучну линију која, долазећи из најдубљих слојева духа, везује појмове у тајанствену целину живог израза [...]

Као извориште и покретач свих даљих промишљања у књизи, поменути Настасијевићев есеј се у свом прештампаном виду, захваљујући љубазности Музеја рудничко-таковског краја, налази на самом њеном почетку, пре првог поглавља.

Нарочито треба истаћи да је, осим аутора са наших простора, прилог проучавању поезике Момчила Настасијевића дао и др Роберт Ходел, редовни професор Института за славистику Универзитета у Хамбургу и уважени преводилац Настасијевићеве поезије. Управо његов текст – „Улога музике у Настасијевићевом песништву у европском контексту”, отвара прво поглавље симболички насловљено *Тајанствена целина живој израза*. Пошавши од филозофског тумачења корелације језика и мишљења, по којем ове појмовне категорије нису онтолошке датости, већ лице и наличје извора сазнања, Ходел интерпретира Настасијевићеве песничке процедуре као гестове којима песник екстрахује исконску димензију језика, што резултира

специфичним узрочно-последичним фузионисањем трију категорија – појма, слике, гласа – те синтезом музике и мисли, што у ширем контексту европске културе аутор описује као авангардистичко-неопрIMITИВИСТИЧКО стваралачко усмерење. На линији *шајансйвене целине живој израза* налази се и текст музиколога др Тијане Поповић Млађеновић насловљен „Могућа значења и тумачења феномена *мајтерње мелодије* у поетици Клода Дебисија” у којем ауторка, имајући на уму особености вокалног парта (мелодијске кривуље која произлази из латентних мелодијских флексија француске говорне речи) у Дебисијевој лирској драми *Пелеас и Мелисанда*, као и музичко исходиште (кроз личну композиторову поетичку призму ‘преломљених’) мелодија два основна тематска материјала оркестарске композиције *Прелид за њојодне једној фауна*, указује на далекосежност и релевантност Настасијевићевог *credo*. Тај *credo*, уколико се интерпретира ван категорија временско-просторне узрочности, открива архетипско, изворно, когнитивним путем до краја недефинисано, али у музици јасно уочљиво, начело ‘срастања’ матерњег језика и мелодије. Наиме, открива *мајтерњу мелодију* музике саме, чије одсудно својство јесте отелотворење суштинске прожетости оног најличнијег и оног универзалног. Тако, Тијана Поповић Млађеновић указује да дебисијевска музичка *мајтерња мелодија* није ни само француска, није ни само композиторова у смислу његовог најличнијег *гласа* – она је и трагање за оном универзалном *мајтерњом мелодијом* чија је суштина *експресија лирског елемента* инкарнираног у *људском гласу*. Етномузиколошки поглед и тумачење феномена *мајтерња мелодија* дат је у тексту др Мирјане Закић под насловом „Семантика *инијонеме* у обредном музичком стваралаштву”. Са циљем успостављања теоријско-методолошког упоришта, ауторка посеже за прозодијским одређењем интонеме као типског обрасца говорне флексије, на основу чега даље изводи тумачење музичке интонације у контексту звучне репрезентације обредних песама српског народног наслеђа, на примеру тужбалица, додолских и коледарских песама. У првом поглављу књиге налази се и текст „Интервали *мајтерње мелодије* Момчила Настасијевића” др Мине Ђурић која је у методолошко-аналитичком смислу приступила питању *мајтерње мелодије* из аспекта акцентологије, фокусирајући се, притом, на Настасијевићево повезивање природе дугосилазног и дугоузлазног акцента, или промене места акцента, са музичким интервалима кварте или секунде, сматрајући га веома вредним у контексту историје музичког описивања језичких акцената. Поглавље се завршава прилогом др Јелене Јовановић у којем ауторка усмерава своју пажњу на компаративно сагледавање структурно-семантичких карактеристика песме *Зора* Момчила Настасијевића и изабраних примера традиционалних песама. У раду насловљеном „Одзвук једног карактеристичног сегмента мелодијских модела југа Србије и суседних области у Настасијевићевој песми *Зора*”, ауторка је указала на присуство тесне формално-мелодијско-интонационе везе између традицијом утврђеног мелодијског покрета у народној вокалној пракси и интонационог склопа репетитивног завршног стиха *Сйани не мини* у свакој строфи песме *Зора*.

Друго поглавље књиге – *Најдубљи слојеви духа* – отвара текст др Петра Јевремовића, под насловом „Момчило Настасијевић – поезија и музика”. Аутор прилога посебну пажњу посвећује сложеним и вишезначним односима усменог и писаног дискурса, *мајтерње мелодије* и језика, музике, звука, гласа и тишине, означитеља и означеног, традиције и иновације, универзалног и локалног, те њиховом разумевању у херменеутичком окружењу и значењској сфери. Полазећи од Настасијевићеве филозофско-теолошке поетике, аутор разматра генезу речи, гласа, знака у мултифокалном свету песникове стварности и видове ове поетике у облику слутње, истине, говора, певања и писма. Као природни наставак другог поглавља књиге појављује се текст музиколога др Игора Радете насловљен „Музика као оживотворавајуће духовно начело настасијевићевске мисли”, у коме аутор посебну пажњу посвећује синтакси, лексици и звучности Настасијевићовог *шисма*, истовремено настојећи да прикаже садржајне, формалне, онтолошке, феноменолошке, естетске и поетичке аспекте музике који играју значајну улогу у Настасијевићевом схватању живота, света и уметности. Рад Ђорђа Ђурђевића „Теопоетско-мариолошки аспекти Настасијевићеве *мајтерње мелодије*” представља допринос духовном, богословском и хришћанском дискурсу, као и значајан увид у песниково стваралаштво из угла теопоетике кроз, између осталог, сагледавање бројних хомологних перспектива лика Богородице у поезији Момчила Настасијевића. Анализом песама *Позној* и *Госпи*, аутор илуструје Настасијевићеве поступке укључивања религијског и мариолошког дискурса у песништво. Начини конституисања датог дискурса у оквиру *мајтерње мелодије* и семантички потенцијали који овиме бивају активирани налазе се у фокусу ове студије. Духовна визура доминира и у тексту др Светлане Рајичић Перић. „Настасијевићев језик и *мајтерња мелодија* између духовне неседалне песме и магијског муцања егзегетике примитивца” јесте комплексна расправа у којој ауторка, на темељу схватања да су изворишта *мајтерње мелодије* у акатистној псалмодици православног порекла и народној традицији, утврђује тачке интерференције и сједињења ефеката различитих димензија језика и музике.

Треће поглавље књиге – *Звучна линија истоветине расијеваности у духу* – започиње текстом музиколога др Ане Стефановић, под насловом „*Мајтерња мелодија* у монологу Антигоне из истоимене опере Светомира Настасијевића”. У овом раду, пажња је најпре усмерена на поетичке претходнике браће Настасијевић, а затим је дело Светомира Настасијевића посматрано у контексту поетике европске музичке драме. Посебно је посматран велики монолог хероине као носилац ове поетике. Оцењујући музички језик *Антигоне* као доминантно модални, који укључује елементе модернистичког језичког идиома, с једне стране и фолклорне обрасце, с друге, др Ана Стефановић је пружиала тумачење Светомировог музичког остваривања принципа *мајтерње мелодије* и указала на место његовог сусрета с античким литерарним и савременим музичким изразом. У тексту „О непосредним сагласјима између *мајтерње мелодије* Момчила Настасијевића и *мајтерње мелодије* Стевана Стојановића Мокрањца”, музиколози др Ивана Петковић Лозо, Неда

Несторовић и Марија Симоновић су, изводећи својеврсну методолошку транспозицију Настасијевићевог поетичког аксиома, као централно проблемско питање поставиле уочавање додирних тачака дистинктивних црта Мокрањчевог *рукойиса* у *Руковети*ма са естетско-филозофским постулатима Настасијевићеве креативне стратегије. Презентујући читаоцу хорски опус Светомира Настасијевића, др Милоје Николић је из музичко-теоријске визуре у тексту „Хармонски језик Светомира Настасијевића у хорским свитама – мајтерња хармонија за мајтерњу мелодију” разматрао хомогености и хетерогености уодношавања феномена *мајтерња мелодија* и хармонског језика као катализатора потенцијала изворних народних песама. Аутор је закључио да постоји изразити примат фактуре хорског става над хармонијом, као и често и наглашено подражавање и развијање рудиментарних фактурно-хармонских идеја музичког фолклора, због чега су *Свити*е позиционирани ближе парадигми Славенског него Мокрањца. У том смислу, Николић стоји на становишту да жељена *мајтерња хармонија* није добила адекватан облик у хорским композицијама Момчиловог брата. У тексту „Настасијевићевски уметнички концепт: *мајтерња мелодија* Момчила и Светомира Настасијевића на примеру музичких драма *Међулушко благо* и *Ђурађ Бранковић*” историчар уметности и виши кустос Тања Гачић излаже уметнички концепт браће Настасијевић тумачећи улогу *мајтерње мелодије* у две музичке драме. Сарадња и међусобни утицаји књижевника и композитора, сагледани у контексту повољне културне и интелектуалне климе међуратног Београда, водила је ка проглашењу музике врхунском уметношћу. Гачићева изводи закључак да се музичке драме темеље на низу сродних елемената у идејном, формалном и садржајном погледу.

Иако несумњиво не представља први тематски зборник у коме је стваралаштво Настасијевића главна или преовлађујућа тема, ово издање за разлику од претходних, садржи теоријско и практично сједињење конвергентних дисциплина, које је у истој мери разнолико колико и компактно. Полазећи од најширег контекста, преко општих питања и поставки (драма, поезија, духовност, хармонија, музичка поетика) до најминуциознијих приступа (студија случаја у којима се аутор бави одређеном регијом или елементом – на пример, интонема, духовна неседална песма, интервали), дакле од целине до детаља, у књизи се могу пронаћи разноврсне путање, понуђене читаоцу да њима ходи и промишља по избору.

Због свега наведеног, изузетну захвалност упућујемо Факултету музичке уметности у Београду, најпре као организатору научног скупа, а потом и као издавачу ове књиге, Музеју рудничко-таковског краја из Горњег Милановца као гостољубивом, пажљивом домаћину и драгом пријатељу, али и наследницима ауторских права Светомира Настасијевића који су дали сагласност за публикавање одабраних нотних примера из опуса овог композитора.

Уредници

Београд, јануара 2021. године